

Castell de Rajadell

Rajadell

Ubicació

Comarca: Bages
Lloc/Adreça: Nucli de Rajadell
Emplaçament Turó més alt del nucli de Rajadell
Alçada: 382

Coordenades:

Latitud: 41.72866
Longitud: 1.70589
UTM Est (X): 392370
UTM Nord (Y): 4620459

Classificació

Número de fitxa 08178 - 1
Àmbit: Patrimoni immoble
Tipologia Conjunt arquitectònic
Estil / època: Romànic Medieval Pre-romànic Modern Gòtic
Segle XIII-XVII
Estat de conservació Regular
Protecció Legal
Observacions protecció: BCIN (Decret de Castells 1949). Catàleg bens protegits 2014 (num.1)
Número inventari si. IPA
Generalitat i altres inventaris
Accés Restringit
Ús actual: Residencial
Titularitat Privada
Titular: Diversos propietaris.
Autoria de la fitxa PEP 1993 (Jordi Piñero)/ OPC 2017-21
Data de registre de la fitxa: dj., 02/04/2020 - 02:00

Descripció

El castell constitueix un edifici massís, més aviat una casa forta, de planta rectangular, i d'una alçada considerable, erigit al cim del turó on s'assenta el nucli antic de Rajadell. Està constituït per tres cossos, disposats en forma de U, que delimiten un pati central. El costat de llevant està tancat per una muralla. El cos principal i més gran és el de migdia, que és on es conserven les estructures més antigues. La construcció presenta una coberta a doble vessant (abans era amb quatre aiguavessos). Consta de dues plantes (amb sostres molt alts) més golfes. A la planta baixa, la més antiga, hi ha el típic pati d'armes amb un pou al mig, que comunica amb les altres dependències laterals, com les estances del senyor i la casa dels masovers. També es comunica amb una gran sala de recepció anomenada "el Porxo", coberta amb un interessant enteixinat de fusta. A l'angle SO d'aquesta cambra s'accedeix, mitjançant una trapa, a una petita cambra soterrània coberta amb volta, que era una masmorra.

Un dels punts arquitectònicament més complexos i interessants el trobem en una sala contigua al porxo, al costat de migdia. Aquesta es pot considerar la part més antiga conservada del castell. El mur que constitueix la façana de migdia de l'edifici conserva a la cara interior part d'una construcció gòtica que podria datar-se als segles XIII o XIV. Es tracta d'un parament fet amb carreus ben escairats amb dos arcs ogivals. Aquest parament gòtic inutilitza una estructura anterior de la qual es pot identificar prou clarament l'inici d'un arc de ferradura. D'altra banda, la construcció gòtica amb arcades també presenta interrogants sobre la seva funcionalitat, ja que no és normal l'existència d'un mur amb aquestes obertures a la paret exterior d'un castell, que se suposa que ha d'ésser un edifici sòlid. Els arcs foren tapiats en una fase posterior i la paret, fou reforçada exteriorment durant alguna de les reconstruccions, de manera que actualment el mur té una amplada de més d'un metre i en alguns trams es pot parlar fins i tot d'un doble mur.

La planta superior -d'aquest cos de migdia- està caracteritzada per una gran cambra, la sala d'armes (de proporcions semblants a la que hi ha al pis de sota), que distribueix l'accés a les cambres i a l'ala de ponent. Cal destacar els enteixinats dels sostres de les cambres, fets a principis del segle XX poc després de que Francesc Pons adquirís el castell. Es tracta d'enteixinats amb cassetons quadrats en els quals hi ha representats diferents motius: l'escut de Solsona (ja que Mercedes de Solsona, la dona del nou propietari, Francesc Pons, tenia aquest origen), una creu i una rotllana amb gallons. Les parets són decorades amb una pintura mural senzilla que representa motius inspirats en l'ofici farmacèutic, que exercia l'esmentat Francesc Pons. Els dos pisos superiors de l'edifici, que són els que han sofert més modificacions.

Pel que fa al cos de ponent, consta de tres plantes (de sostre més baix que el cos principal). Durant l'última etapa del castell a la planta baixa hi havia el celler (a migdia) i l'estable (a tramuntana). És possible que anteriorment el que ara és el celler hagués estat una masmorra. L'obertura que dóna accés a aquesta cambra presenta senyals d'haver tingut una porta de ferro forjat, actualment desapareguda. Els dos pisos superiors eren ocupats darrerament pel menjador, la cuina i diverses habitacions. La cuina conserva un conjunt d'elements interessants (de primers de segle XX): una gran llar de foc, un forn, cuina econòmica i enrajolat a les parets. Una altra habitació especialment singular és l'anomenada "Presó dels Homes", al primer pis, coberta amb volta, que té una finestra exterior dotada amb doble reixa de ferro.

El cos de tramuntana és identificat com la casa del masover. La construcció és adossada a l'ala de ponent. Té planta baixa, un pis i golfes. La planta baixa, que presenta força complexitat constructiva, devia utilitzar-se com a magatzem o espai de treball.

Els paraments de les façanes mostren algunes discontinuïtats. Això no obstant, el tipus d'aparell és bastant homogeni: carreus escairats de mida mitjana ja més o menys disposats en fileres. Les obertures demostren una disposició bastant aleatòria, potser més regular al cos de migdia. A totes les façanes s'observa una mena d'espitlleres de forma quadrada, sobretot a la de ponent, on també hi ha una finestra amb arc de mig punt. Un element destacat és la torrella enclavada a l'angle NO.

Observacions:

El castell està assentat sobre un turó que controla el pas de la riera de Rajadell, pas de comunicació natural entre el pla de Bages i la Segarra.

És sens dubte el bé patrimonial més important i emblemàtic de Rajadell, un castell o casa forta residencial corresponent bàsicament al gòtic i al segle XVII (tot i que presenta reformes de moltes èpoques), que es troba a mig camí entre el casal senyorial i la fortalesa. És un dels castells més grans i ben conservats de la comarca, juntament amb els de Castellbell i Balsareny (el de Cardona a part).

A la sala del Porxo, durant el transcurs de les obres realitzades a principis dels anys 90 del segle XX, aparegueren sota el parament gòtic els fonaments d'un mur que tancava en angle recte

aproximadament al centre de l'actual sala. Es tracta d'estructures anteriors en les que s'identifica clarament l'inici d'un arc de ferradura. La projecció d'aquest angle coincidia, cap a llevant, amb la planta de la masmorra del soterrani, i cap a migdia, amb la paret que suposadament iniciava l'arc de ferradura. La presència d'aquest arc és un fet bastant extraordinari: és poc freqüent l'existència de vestigis preromànics -tot i que en aquest cas molt escadussers- en un castell. És probable que aquest arc de ferradura formés part d'una antiga església, ja que durant unes obres aparegueren nombrosos restes d'esquelets humans prop d'aquesta zona, i que podrien correspondre a la seva necròpolis.

L'existència d'aquest arc ultrapassat o de ferradura (que documentaria la fase més antiga, així com una primitiva capella i una necròpolis) ha estat confirmat per Gasulla (2016) i també per Sitges i Molins i l'arquitecte Esquiús.

Pel que fa als elements decoratius, podríem parlar de tres grups. Primerament els elements gòtics típics (dels segles XIII o XIV): arcs ogivals de la planta baixa, una llinda d'una finestra amb la típica forma trilobulada, que ha quedat tapiada a la façana de ponent, i dos carreus més de forma semblant, reutilitzats en posició invertida a la façana de llevant de la casa del masover, que també podrien correspondre a finestres gòtiques. En segon lloc, elements que es poden atribuir a un gòtic més tardà (l'estil florit del segle XV): una porta de la sala d'armes que havia estat tapiada i que en el transcurs d'unes obres va sortir a la llum, amb la decoració típica a la base dels muntants. Finalment, la resta de finestres, rectangulars i emmarcades amb carreus escairats, corresponen a la fase de reconstrucció del segle XVII. En aquest sentit, la façana est del cos de ponent presenta una inscripció a la llinda d'una finestra amb la data 1647.

El castell ha estat destruït i reconstruït diverses vegades, de manera que és difícil determinar amb nitidesa quines parts corresponen a cada moment. D'altra banda, al castell s'hi ha realitzat nombroses reformes, sobretot en la distribució interior. Un element afegit no fa gaires anys és el portal exterior adovellat que dona accés al recinte. Abans només existia un accés a la muralla de llevant.

Entre els anys 1995 i 2000 la propietat va fer obres de consoliació de la estructura. L'any 2017 es van fer obres de reparació de la teulada, amb una inversió important a càrrec de la propietat (Contractista: Obrellar 2000 SL). Afectà la nau principal, el cos de migdia i l'edifici de la masoveria. L'ajuntament havia impulsat la redacció d'un projecte, uns anys abans, i havia requerit a la propietat fer obres de reparació. Els 2012 s'havien fet altres obres de millora.

En conclusió, les grans fases constructives són dues. Una part de l'obra del castell és gòtica (anterior al 1471, any en que el castell fou destruït). Conserva elements (pocs, però significatius) d'aquesta època.

L'altra fase constructiva important és al segle XVII, quan es porta a terme la reconstrucció del castell. Al castell es conserven diversos elements mobles i fons documentals d'interès (Col·lecció Pons).

Actualment, la propietat està repartida i segmentada entre 7-9 propietaris diferents, hereus de la família Bosch. El principal (Fam. Portabella) viu a Madrid. L'ajuntament hi té tractes per tal d'estudiar una possible una cessió i/o obrir el monument a les visites. En ocasions es fan jornades de portes obertes.

Un treball de recerca final de màster (TFM) sobre el castell, d'Oriol Gasulla (Gasulla, 2016) conté un projecte de museïtzació del castell, tant a nivell interior (museografia, audiovisual, sobre el castell en si) com a nivell exterior (plafons per contextualitzar el castell al nucli antic, accessibilitat, recursos tàctils, visites guiades i visites-taller, QR...)

Història

La primera notícia coneguda del castell de Rajadell és del 1063, quan Ramon Berenguer I compra el castell de Grevalosa i fa constar que limita a orient amb el de Rigadel. El 1113 un document encara més clar situa un terreny "in terminio castris Regedel". Es tractava, doncs, d'un castell termenat. Tal vegada la primera fortificació consistia simplement en una torre de fusta, suficient per poder controlar el terme i comunicar-se amb els altres castells. És possible que durant aquests primers temps (segles XI-XII) el territori del terme fos patrimoni dels vescomtes de Cardona. Fins al segle XIII tant sols es coneixen dades disperses d'individus anomenats "Rajadell". La majoria participen en expedicions militars: Montornès (1099-1173), Balears (1114), Provença (1175), Muret (1213). Tanmateix, cap fa referència directament a cap mena de jurisdicció al terme del castell de Rajadell. A partir del segle XIII es disposa de més documentació i ja es pot resseguir la història del castell, lligada al llinatge dels Rajadell, senyors del terme. Des de l'any 1248 es coneix bé la seva genealogia i alguns fets històrics rellevants. En aquest període, les relacions entre els Rajadell (sota l'emparedament dels Cardona) i la corona passen per moments de conflicte i moments de bona col·laboració. Un dels membres més destacats és Berenguer de Rajadell (?-1336/7), un dels nobles més distingits a les guerres empreses per Pere II i Alfons II, amb qui s'embarca a Mallorca. Participa també al setge d'Almeria i, com a recompensa, el rei li concedí el títol de Veguer d'Ausona i Bages, Vic, Berga, Berguedà, Ripoll i Ripollès .

Pel que fa a les etapes constructives del castell, la documentació no és prou clara. Gràcies a un inventari de Joan Berenguer de Rajadell, del 1406, sabem que aleshores era habitat de manera permanent, i que tenia una biblioteca. Durant la Guerra Civil de Catalunya contra Joan II (1462-1472), Joan Berenguer de Rajadell es refugia a Manresa pel perill que suposava viure a les seves possessions. El castell, la majoria dels masos i l'església de Rajadell van ésser destruïts per les tropes de Joan II l'any 1471. Els Rajadell traslladen permanentment la seva residència a Manresa.

A primers del segle XVI el llinatge dels Rajadell s'extingeix. L'any 1515 Bernat Joan de Cruïlles, senyor d'Aiguafreda, de la Massana i Sesgueioles, compra el senyoriu de Rajadell. A finals del S. XVI el castell passa, per matrimoni de Guiomar de Cruïlles (la besneta de Bernat Joan) amb Eimeric de Manresa, a la família Eimeric, que eren senyors de Monistrol, Vallformosa i Vallhonestà.

Sabem poc sobre la reconstrucció del castell, però aquest tal vegada fou reconstruït el 1638, quan Pere Eimeric de Cruïlles requereix a gent del poble per fer obres al castell que "com sta aquell amenassant ruyna y endarroc en los murs y parts foranas de son edifici y així tenent necessitat de redificarse y repararsa ..." . En un dels finestrals hi ha gravada la data 1647, que podria fer referència a l'esmentada reforma. Els Cruïlles mantenen la propietat i els drets senyorials sobre el terme fins a finals del segle XVII, quan l'hereva dels Eimeric-Cruïlles perd el nom en casar-se amb un noble italià: Domenico Pignatelli , Anna d'Eimeric i Cruïlles. Durant el període dels Pignatelli (S. XVIII), aquests van habitar molt poc al castell. El 1895 o 1897 Francesca Paulina de Pignatelli es va vendre les terres, el castell i els drets que tenia sobre Rajadell, Monistrol i Vallformosa. El castell va ser adquirit pel farmacèutic d'Olot Francesc Pons i Genescà, casat amb Mercedes de Solsona. Es trobava en pèssimes condicions. No conservava la documentació ni el mobiliari original. Els nous propietaris -la Família Pons- van rehabilitar-lo com a segona residència; hi feren obres -entre altres l'enteixinat de les habitacions- i el moblaren amb elements decoratius de la seva col·lecció particular.

Durant la Guerra Civil va ser requisat i utilitzat pel comitè revolucionari. La pràctica totalitat dels objectes de valor es van perdre o desaparegueren. Entre d'altres objectes de valor van desaparèixer uns incunables de la col·lecció Pons. Bona part del mobiliari que es conserva actualment al castell fou portat pels propietaris després de la guerra. Dues dones van estar empresonades pel Comitè Revolucionari al castell, durant la Guerra Civil. Eren dues propietàries, una era la de can Miralles. Van estar confinades al lloc que es coneix com a la presó de dones, al costat de la sala d'armes.

Molins (2020:13-32) ofereix més dades sobre la història del castell i de les famílies propietàries.

Bibliografia

- Piñero, Jordi; Perarnau, Jaume. Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic, Històric i Paisatgístic de Rajadell (1993)
- P. C. (1976). Els Castells catalans, vol V
- SARRET I ARBÓS (1925). Monumenta històrica . Vol. V. PP. 254-262;
- AA VV (1984) Catalunya Romànica. Vol IX. El Bages. Barcelona.
- AA VV (1931) Geografia comarcana. Rajadell . Butlletí de CECB
- RAFAT Francesc. (1988): Historia del Bages , vol. II. Edicions Parcir. Pag. 219
- SOLERNOU, Lluís (1983) . "El castell de Rajadell".Butlletí de la Festa de Sant Sebastià. Rajadell
- Informació oral de Francesc Pons
- Gasulla, Oriol (2017) "Història i projecte de museïtzació del castell de Rajadell" Treball final de Grau. Història de l'Art. UAB
- PARCERISAS, Roser (2016). El castell de Rajadell. Dovella 118
- MOLINS, Ernest (2020). Cases i Masos de Rajadell (I). Zenobita Edicions. Ajuntament de Rajadell. Pp: 13-32.

